

SKATTENYTT

Officiellt organ för Taxeringsnämndsordföranden Riksförbund

Nr 10 1965

Årgång 15

DISTRIBUTÖR AV
MEDDELANDEN FRÅN RIKSSKATTENÄMNDEN

Varför specialbeskattas familjeföretagen?¹

Av professor Leif Mutén

Vår skattelagstiftning innehåller flera exempel på särregler för familjebolag. Deras skattefrihet för aktieutdelningar är beroende av deras utdelningspolitik (54 § 3 st. KL). Deras rätt till avdrag för avsättning till pensionsstiftelse är inskränkt till anställda utan ägarinflytande (p. 2 a, 5 st. anv. t. 29 § KL). Utskiftningsskatteförordningens regler om aktieinlösen enligt bolagsordningen får de inte utnyttja (4 § b) UtskF). Förlustutjämningsförordningens regler kan inte tillämpas på familjebolag, när äganderättsförhållandena ändrats (8 § FutjF).

Så långt de skrivna reglerna. Även i praxis möter särskilda problem i fråga om familjebolagen. Ett exempel är frågan

¹ Under samma rubrik har författaren publicerat en artikel av allmänt intresse i nr 11 denna årgång av tidskriften *Ekonomien*. Då inte *Skattenytt*s alla läsare har tillgång till *Ekonomien* har professor Mutén välvilligt hörsammat redaktionens begäran att här publicera motsvarande artikel, tillrättalagd för våra läsare.

Red.

om förtäckt utdelning i form av lön till aktieägare eller närstående. Ett annat gäller aktievärderingsreglerna, som främst avser familjebolag.

I den här artikeln är det inte meningen att ta ställning till det skäliga i de regler, som diskriminerar familjebolagen. Avsikten är bara att i korthet klargöra, hur lagstiftaren sett motiven till dessa särregler. Det blir läsarens sak att bilda sig en mening om deras hållbarhet.

De skattefria sparbössorna

Inkomstbeskattningen vilar på förutsättningen att all inkomst skall beskattas, oavsett hur den används. Det betyder att även sparad inkomst beskattas. När också ränteavkastningen på den sparade inkomsten beskattas, anser många, att detta betyder en diskriminering av sparandet — ”sparandets dubbelbeskattning”. Vill man ta hänsyn härtill kan man dock knappast göra det på annat sätt än genom att

omvandla inkomstskatten till en konsumtionsskatt. Argumenten mot en sådan omläggning är många. Det viktigaste är kanske, att omläggningen skulle underlätta förmögenhetsackumulation och därmed motverka det inkomst- och förmögenhetsutjämnande syftet med den progressiva beskattningen.

Det är med hänsyn härtill inte att undra på att lagstiftaren haft ett gott öga till dem, som använt familjebolag för att lagra upp skattefria eller lågt beskattade inkomster. Så länge reglerna mot kedjebeskattnings av aktieutdelning gällde i det närmaste utan inskränkning, var det t.ex. frestande för dem, som fick mera utdelningsinkomster än de behövde för sin konsumtion, att låta dessa inkomster tillfalla deras egna bolag. Dessa kunde disponera utdelningarna för investeringar utan att först behöva använda en väsentlig del av dem för skatt. Även de, som ville konsumera sina utdelningar, kunde komma lindrigare undan genom att låta ett eget bolag ta hand om aktierna och ta ut utdelningsinkomsterna som lån från bolaget. Den bolagsbeskattnings av till en början 3%, numera 4% per år, som är påföljden för räntefri sådan upplåning, kunde och kan ännu anses vara ett lågt pris för förmånen att kunna disponera över utdelningsmedel, som i det långivande bolagets hand varit helt skattefria.

Ersättningsskatten av 1933, som endast gäller förvaltningsbolag, har visat sig närmast bli ett slag i luften. Huvudanledningen torde vara, att förordningen förutsätter "att ett väsentligt syfte . . . varit att bereda fysiska personer, vilka ägt del i företaget, lindring i deras beskattning . . .". Medtagandet av ett sådant rekvisit i en rättsregel gör den erfarenhets-

mässigt ineffektiv. En annan svaghet hos ersättningsskatten framträdde, i samma mån som ägare av andra bolag än förvaltningsbolag började använda sina bolag som skattefria sparbössor för aktieutdelningar.

Detta är bakgrunden till 1951 års ändringar av 54§ KL. Här utvidgades kretsen av berörda bolag till att omfatta även rörelsedrivande sådana. Samtidigt flyttades bevisbördan i frågan om utdelningspolitikens skälighet över på bolagen, medan syftet att bereda fysiska personer skattelindring togs bort som självständigt rekvisit. Det är nämligen— som f.ö. beaktats redan vid gränsdragningen kring spekulationsvinster i 35§ KL—med objektiva kriterier, indicier på syfte, som man måste arbeta, om lagstiftningen skall bli effektiv. Samtidigt är risken naturligtvis, att sådana regler också slår ojämnt.

De "svarta familjebolagen", definierade i 54 § 3 st KL, drabbas inte av någon särskild skatt. I stället är för deras del skattefriheten för mottagna utdelningar upphävd. Den står likväl kvar för s.k. organisationsaktier, dvs. sådana aktier, som innehas som ett led i organisationen av annan verksamhet än förvaltning av fastigheter, värdepapper o. dyl. I allmänhet tolkas organisationsaktiebegreppet ganska restriktivt. Som huvudregel brukar man räkna med att ett minst 50%-igt innehav krävs. Det räcker alltså inte med att placeringen har ett entydigt samband med rörelsen.

Det har anmärkts, att denna lagstiftning liksom 1953 års fondskatt med orätt koncentrerades på familjebolagen. Samma beteende, nämligen skattefri ackumulation av aktieutdelningar och — från högt marginalbeskattade aktieägarens

synpunkt — skattebillig ackumulation av andra bolagsvinster, har förekommit och förekommer ännu också inom andra bolag, som inte är familjebolag. Det finns tankegångar av detta slag bakom 1960 års provisoriska förordning, den s.k. Annell-lagen. Denna ålägger förvaltningsbolagen skattskyldighet för sådana utdelningar, som inte utdelas vidare (för invest-mentbolagens del gäller vidareutdelningskravet 80 % av mottagna utdelningar). Därigenom har förvaltningsbolag med spritt ägande de facto satts i samma position som de svarta familjebolagen.

Det får närmast ses som ett tekniskt missöde att Annell-lagens regler om förvaltningsbolagen inte, som utredningsmännen från början avsett, ansetts räcka också för familjebolagen. Sedan RegR i RÅ 1963 ref 14 funnit båda reglerna, alltså Annell-lagen och 54 § 3 st. KL, samtidigt tillämpliga på familjebolag, får man likväl anta, att ett förvaltande familjebolag, som uppfyller Annell-lagens utdelningskrav, i regel därigenom också blir "vitt" enligt 54 § 3 st. KL. Ett undantag härifrån skulle kunna vara bolag med stora utdelningsbara vinster ackumulerade från tidigare år. Beträffande dem lär man få räkna med att en "vit"-förklaring förutsätter en rimlig utdelning av gamla vinstmedel. Motsvarande gäller för bolag, som gör väsentliga realisationsvinster.

Annell-lagen ger också regler för rörelseidkande bolags s. k. placeringsaktier. För dem är gränsdragningen en annan än vad som gäller enligt familjebolagsreglerna. Det finns inte skäl att anta, att praxis i fråga om vad som enligt 54 § KL utgör organisationsaktier har påverkat eller kommer att påverkas i liberaliserande riktning av den omständigheten att An-

nell-lagen för de rörelsedrivande bolagens del endast kräver ett aktieinnehav motsvarande 25 % av röstetalet eller — om mindre — stående i sådant samband med rörelsen, som 11 § av förordningen anger. Även efter Annell-lagen kvarstår här en särbeskattning av familjebolagen.

Pensionsstiftelsereglerna

Förbudet mot avdrag för medelsavsättning till pensionsstiftelse för pensionering av delägare med bestämmande inflytande i bolaget är en familjebolagsregel, som brukar kritiserats hårt. Familjebolag med förenad ägare- och företagsledarfunktion undanhålls härigenom en väsentlig självfinansieringsmöjlighet.

Bedömningen av denna regel beror på hur man gör jämförelsen. Regeln kan således försvaras som ett sätt att inte onödigtvis gynna aktiebolagsformen på den enskilda firmans bekostnad. En företagare, som inte satt sin rörelse på aktier, är ju för sitt skattefria pensionssparande hänvisad till försäkringsanstalterna. Kunde han enbart genom att gå över till aktiebolagsform få en möjlighet att för placeringsändamål disponera över sina egna obes kattade pensionsmedel, skulle detta kunna vara mera frestande än som vore nyttigt.

Men i jämförelse med andra aktiebolag ställs familjebolagen genom denna regel onekligen i strykkläss. Regeln är också tekniskt bristfällig och lämnar utrymme för processer. Det kategoriska förbudet mot avdrag för stiftelseavsättning till förmån för aktieägare hindrar även en sådan avsättning, som begränsas till den för varje anställd normala. Liksom man tillåter avdrag för lön till aktieägande företagsledare i rörelseidkande bolag praktiskt

taget utan skälighetskontroll, kunde man — om jämförelsen görs med andra bolags situation — åtminstone likställa dessa aktieägare med andra anställda i pensionshänseende. Men det måste å andra sidan sägas, att den regel det här gäller tillkom mot bakgrunden av åtskilliga fall, där omsorgen om anställdas pensionering inte sträckt sig utanför aktieägarkretsen.

Kampen mot kringgående

Det räcker inte att lagstiftaren sökt hindra skattefri eller skattebillig ackumulation inom familjebolag. Det har också varit ett problem att beträffande dessa bolag effektivisera dubbelbeskattningens andra led, alltså det som motsvarar skatt på utdelning resp. utskiftning.

Huvudproblemet har här gällt de s. k. Lundin-transaktionerna. Typiskt för dessa är, att aktierna i bolag med ackumulerade vinstmedel överlåtes dyrt till en köpare, som kan ta ut bolagets vinstmedel på speciellt gynnsamma villkor. Sådana köpare kan i princip vara av tre slag. Vanligast är aktiebolag, som kan tillgodogöra sig vinstmedlen som skattefri aktieutdelning. Härtill kommer sedan sådana bankirfirmor och liknande subjekt, vilka visserligen får skatta för mottagen utdelning, men har rätt att skriva ner de förvärvade aktierna som varulager och därför netto räknat också undgår skatt. Slutligen är det åtminstone teoretiskt tänkbart att i motsvarande syfte utnyttja skattefria fonder, stiftelser etc.

När 1951 års lagstiftning om svarta familjebolag kom till, räknade finansministern med att lundineriet såsom en form av kringgående skulle stoppas i praxis. Han blev besviken (RÅ 1953 ref 10). Fondskatteförordningen av 1953 medförde emellertid genom sin dubbla karaktär

av sanktion mot vinstackumulation och särskilt gynnsamma övergångsbestämmelser för dem, som avvecklade sina bolag, att en stor grupp bolag, som eljest kunnat komma i fråga för Lundintransaktioner, likviderades.

Men ännu förekommer lundineri. Först i år kan vi vänta en proposition om lagstiftning häremot. Att döma av skatteflyktskommittens förslag (SOU 1963:52 kap.6) blir denna inriktad enbart mot fallen av överlåtna, slaktfärdiga bolag. Där emot kommer man även i fortsättningen att kunna sälja aktier i verksamma företag till andra bolag, utan att några särskilda skattekonsekvenser knyts till de köpande bolagens möjligheter att med utnyttjande av sin skattefrihet för utdelning negligera den latent utskiftnings-skulden i sin värdering av det övertagna bolagets aktier. Skall några åtgärder bli aktuella för dessa transaktioners del, är det nog snarast skäl att förvänta någon form av utsträckt kapitalvinstbeskattning. Men enligt vad som förljudits från den kommitté, som sysslar härmed, lär familjebolagen i varje fall inte f.n. befinna sig i farozonen, snarare tvärtom.

En mera direkt metod att utskiftnings-skattefritt överföra tillgångar från ett bolag till dess aktieägare utgör inlösen av aktier. Bolaget kan inlösa vissa aktier, vanligen preferensaktier, och sedan återföra aktiekapitalet till dess gamla nivå genom fondemission. Om bolagsordningen ger regler om sådan inlösen är förfarandet möjligt enligt 4 § UtskF utan att med utskiftnings-skatt belastas mer än den eventuella differensen mellan vad som utskiftats och vad som inbetalts för aktierna (eller, om det är lägre, bolagets tillskjutna belopp).

Men för familjebolag, svarta eller vita, gäller en strängare regel. De kan inte inlösa aktier utan att inlösenbeloppet i första hand anses taget "från toppen", dvs, från de i bolaget ackumulerade vinstmedlen. Man kan häri se ett uttryck för misstron mot familjebolagen som särskilt ägnade för kringgåendetransaktioner.

Handel med förlustbolag

Ett bolag, som slutar sin verksamhet, kan representera ett värde i form av ackumulerade vinstmedel. Detta är det värde, som Lundin-transaktionerna åsyftar att skattefritt rädda över åt ägaren. Men värdet kan också bestå i att bolaget tidigare gjort förluster. Genom 1960 års förlustutjämningsförordning är tidigare års förluster avdragsgilla under en sexårsperiod. Ett bolag, som under något av de senaste sex åren redovisat ett underskott, kan normalt räkna med att inom ramen för detta skattefritt kunna ta fram en vinst, som skulle renderat bolaget skatt, om förlusten inte varit.

Det har ansetts olämpligt, att ägarna av ett bolag, som avslutat en förlustgivande verksamhet, skall få glädje av denna förlustavdragsrätt genom att sälja sina aktier till någon, som kan lägga in en vinstgivande verksamhet i bolaget. Kan de själva sätta bolaget på fötter, är avdragsrätten för de gamla förlusterna inte förspild. Men säljer de aktierna, har lagstiftaren inte ansett, att en kvarstående förlustavdragsrätt bör få påverka dessas värde.

En bestämmelse härom har man naturligtvis inte kunnat göra tillämplig på flertalsbolagen. Om ett börsnoterat bolag redovisat underskott, kan börsern — åtminstone i teorin — värdera dess framtida förlustavdragsrätt positivt. Det går inte

att göra denna rätt beroende av hur många av bolagets aktier som omsatts mellan det år, då förlusten gjordes, och det, då förlustavdrag tas i anspråk.

För fåmansbolagens del har lagstiftaren däremot i 8 § FutjF uppställt ett ganska strikt krav på oförändrade ägareförhållanden för att förlustavdragen inte skall frysa inne. Det är bara mindre förskjutningar eller förändringar på grund av arv, testamente eller bodelning, som tolereras.

Egentligen kan man fråga sig varför det inte vore lika skäligt att trösta ägarna av förlustbolag med att deras aktier kunde säljas med vidhängande förlustavdragsrätt. Man anar både i våra regler och i motsvarande utländska bestämmelser i samma anda en viss, kanske moraliskt grundad inställning, som går ut på att ett så fiktivt värde som en framtida skatteavdragsrätt inte bör få gå i handel.

Däremot finns det ingenting som hindrar, att ett förlustbolag, så länge det förblir i samma ägares hand, övertar sådan egendom, som ger skattepliktig avkastning, ägnad att gå i kvittning mot förlustavdrag. Lagstiftaren har alltså genom förbudet i 8 § skapat ett motiv för ägare av familjebolag, som misslyckats med sina affärer, att inte sälja undan utan pröva lyckan på nytt — en kanske inte alltid så lycklig motivation.

Det vore lätt att tänka sig att liknande "skalbolagstransaktioner" med större framgång skulle kunna försökas beträffande reglerna om svarta familjebolag. Ett bolag med ackumulerade förluster kan ju ofta bolagsrättsligt vara förhindrat att ge utdelning. I så fall borde det, kan man tycka, utan att utdela likväl uppfylla kraven på att i skälig omfattning ha an-

Avdrag för bilkostnader i tjänsten

Av förste taxeringsinspektör Eric Sjölin

Skatterna och i synnerhet deras storlek får i dagens samhälle en allt större betydelse och ett uttryck härför är väl bland annat den ständiga lagstiftningsverksamheten på detta område. Utredningar är praktiskt taget ständigt i verksamhet och nyligen har Lönebeskattningsutredningen avgivit ett betänkande (Fi-stencil 1965: 2) vari avdraget för kostnader för egen bil i tjänsten behandlats. Det kan kanske tillåtas en i det praktiska taxeringsarbetet sysselsatt "grovarbetare" att något kommentera och kritisera vad där anförts och föreslagits.

Utredningen har som arbetsmål haft en önskan att tillskapa schabloner och att få överensstämmelse mellan de ersättningar som statstjänstemän kan erhålla vid resor med egen bil i tjänsten och de avdrag som bör tillgodoräknas anställda inom kommuner och andra samfälligheter samt inom den privata företagsamheten. Man har

också strävat efter att få avdragsregler, som i princip blir likartade med de som redan tidigare införts för fördyrade levnadskostnader i samband med tjänsteresor.

Behovet av schablonavdrag

När det gäller fördyrade levnadskostnader torde det vara klart, att det i praktiskt arbete är en stor lättnad att ha schablonavdrag att tillgripa då det här oftast är omöjligt, att komma fram till några uppgifter på de verkliga merkostnaderna utan en omfattande dokumentation. Samma situation föreligger dock icke när ett bilkostnadsavdrag skall bedömas. Erfarenhetsmässigt kan en skattskyldig ganska lätt i efterhand beräkna sina bilkostnader under ett år. Även om inga anteckningar förts finns god möjlighet att komma fram till ett kostnadsbelopp, som väl kan antagas svara mot de verkliga utgifterna. Bensin- och oljekostnaden kan sålunda beräknas

vänt sina vinstmedel för utdelning till delägarna. Med RÅ 1959 Fi 420 har RegR likväl visat, att detta rekvisit i vissa fall kan tolkas så vitt, att man av ett bolag i denna situation kräver nedsättning av aktiekapitalet för att möjliggöra nya utdelningar. Naturligtvis kan ett sådant krav ställas endast när inga fordringsägare eller andra komplicerade faktorer hindrar vederbörande domstol att ge sitt tillstånd till nedsättning.

Mer än bara "strukturpolitik"

Här har kort antytts motiven bakom

gällande specialregler för familjebolag. Naturligtvis kan man, om man vill, se familjebolagen som de oskyldiga offren för en skatterättslig diskriminering. En annan strukturpolitik, mindre storföretagsvänlig och familjebolagsfientlig, mera inriktad på stöd till småföretagsamheten, borde kunna leda fram till andra regler. Men en sådan omgestaltning av lagstiftarens strukturpolitiska ideal skulle knappast medföra att alla dessa regler undanröjdes. De rent skattetekniska motiven för en del av dem skulle nog anses alltför starka.